

Landschapsbeeld
biodiversiteit

Land van Bonheiden

Provincie
Antwerpen

Land van Bonheiden

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Land van Bonheiden	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.

Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing outdoors with his arms crossed, in front of a body of water and a line of trees. The background shows a clear blue sky and a calm lake reflecting the surrounding environment.

Rik Röttger
Gedeputeerde voor leefmilieu

Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

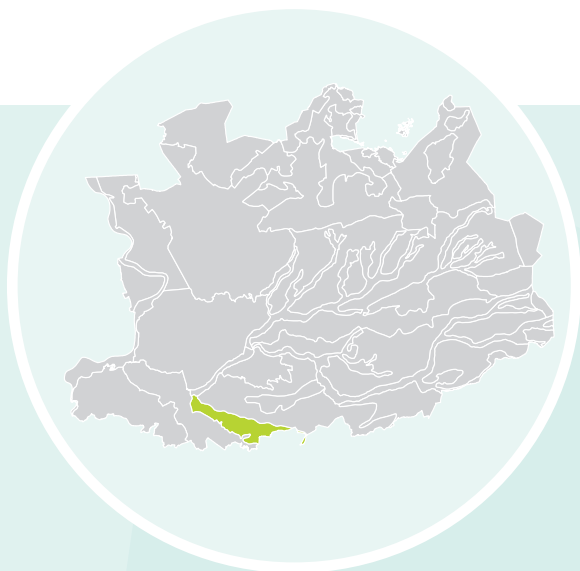
De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

Situering Land van Bonheiden

Karakterisering landschap

Het Land van Bonheiden bestaat uit een mozaïek van droge tot vochtige bossen en een halfopen landbouwgebied met voornamelijk graslanden en kleine landschapselementen maar ook akkers. Er komen ook restanten voor van droge heide, droge graslanden en vochtige tot natte heiden en vennen.

Op de overgang naar de Dijlevallei zijn nog goed ontwikkelde vegetaties aanwezig die typisch zijn voor stuifzandruggen, zoals eiken-berkenbos met droge struisgraslanden. Sommige grotere bossen zijn gebonden aan parken en kasteeldomeinen. Het Zellaarbos in Bonheiden is een kasteelbos, met onder meer zomereik, beuk, haagbeuk en ruwe berk. Ook de Berentrodebossen in Bonheiden zijn gebonden aan een kasteeldomein. In deze bossen kun je oudbosplanten aantreffen. Tussen de bebouwing bevinden zich relictten van naaldbos (vooral grove den).

Het bosrijk landbouwgebied ten noorden van Bonheiden sluit aan bij de vallei van de Bruinbeek (Bonheiden) en de bossen van Zellaar en Berentrode.

De vallei van de Bruinbeek bestaat uit een kleinschalig bos- en weilandgebied. Naast de boskernen vind je er broekbosjes en struwelen die zijn verweven met door houtkanten en knotbomenrijen omzoomde weilanden.

Langs bermen treft men hier en daar fragmenten van droge heide en droge graslanden aan.

Steenuil

Leefgebied

Een extensief gebruikt, kleinschalig, landschap met een afwisseling tussen grasland en veel kleine landschapselementen. Vooral hoogstamboomgaarden en rijen knotwilgen of knotelzen zijn uitverkoren broedplaatsen.

Bijzonderheden

Hoewel uilen overwegend nachtdieren zijn, is de steenuil soms ook overdag actief. Wist je trouwens dat de steenuil de kleinste uil is die je in Vlaanderen kan zien?

Takken voor de oven

Aan de randen van akkers en weilanden kwamen vroeger heel wat houtkanten voor. De takken van deze houtkanten werden om de 4 tot 6 jaar geogst. Ze werden onder meer gebruikt om de bakovens te stoken. In heel wat boerderijen werd er immers brood gebakken.

Fort van Walem

Met de bouw van het fort van Walem werd gestart in 1878. Het behoort tot de buitenste fortengordel rond Antwerpen.

In de winter komen heel wat vleermuizen in de forten rond Antwerpen overwinteren. In 2015 werden in het fort van Walem 80 vleermuizen geteld! Hierdoor geniet het fort Europese bescherming. Sinds 2009 is het fort in beheer bij Natuurpunt vzw.

Natuur- en landschapssweetjes

Struikhei

Leefgebied

In bossen, struwelen en grasland op droge, voedselarme en zure bodems. Groeit ook in grasland op vochtige, voedselarme en zure bodems. Ook aan spoorwegen en in bermen kun je struikhei aantreffen.

Bijzonderheden

De bloeiende planten kleuren de heide van juli tot in de herfst roze tot paars. De bloempjes trekken heel wat insecten aan, zoals hommels en graafbijen.

Weetje

De takken van struikhei werden vroeger gebruikt voor het maken van bezems.

Wonen tussen het groen

In de 18de eeuw stimuleerde de Oostenrijkse keizerin Maria Theresia het ontginnen van de heide. Dit leidde tot vele aanplantingen, voornamelijk met grove den. Voor en na de Eerste Wereldoorlog was een picknick in de bossen van Rijmenam een populair tijdverdrijf. Er werden zelfs ligzetels verhuurd!

De stuifzandrug van Bonheiden is inmiddels sterk bebouwd, maar tussen de bebouwing zie je nog steeds restanten van naaldbos.

Torenvalk

Leefgebied

Halfopen tot open landschap. Hij verkiest kleinschalige landschappen met een mozaïek van gras- en akkerland, bomenrijen, verspreide bosjes... Ook boven bermen van drukke wegen kun je hem steeds vaker al 'biddend' in de lucht zien hangen.

Weetje

Torenvalken jagen op muizen door op zoek te gaan naar recente urine van deze beestjes. Dit kunnen ze zien door middel van hun ultraviolet zicht.

Gewone dwergvleermuis

Houdt van

Kleine insecten zoals muggen en motten. Ze kunnen er wel 300 per nacht vangen! Ze vangen deze insecten boven waterpartijen, tuinen, langs bosranden of bomenrijen, rond straatverlichting,... Bomenrijen, dreven, houtkanten, waterlopen,... zijn ook belangrijk als verbindende elementen tussen verblijfplaatsen en jachtgebieden.

Bijzonderheden

De gewone dwergvleermuis houdt een winterslaap vanaf november tot begin maart. Soms duurt de winterslaap iets langer: tot april! Ze overwinteren overwegend in gebouwen, maar ook in bomen in parken en bossen. Ze wegen ongeveer 4 – 9 gram.

Stuifzandrug

De dorpskern van Bonheiden bevindt zich op een stuifzandrug. Deze stuifzandrug ontstond op het einde van de laatste ijstijd. De vallei van de Dijle was op dat moment onbegroeid. Westenwinden bliezen zand uit de Dijlevallei en lieten plaatselijk ophopingen ontstaan, die uiteindelijk een brede, langgerekte zandige duinengordel vormden.

Op de stuifzandrug van Bonheiden groeiden uitgestrekte velden van droge heide. Het Ven is een restant van dit landschap van weleer met droge heide, natte heide en een ven.

Vallei van de Bruinbeek

De vallei van de Bruinbeek bestaat uit een kleinschalig bos- en weilandgebied met broekbosjes, struwelen, weilanden, knobomen, hagen en houtkanten. In de oude bossen is er een typische voorjaarsflora, met o.m. bosanemoon, salomonszegel en speenkruid.

Dankzij de afwisseling van bos met een eerder open landschap, rijk aan kleine landschapselementen, is dit gebied belangrijk voor talrijke vogelsoorten.

Bosanemoon

Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

droge bossen en struwelen /bosranden/overgang bos-heide/droge heide/droge graslanden

- ontwikkelen van open plekken
- ontwikkelen en beheren van bosranden
- bosvorming naar gemengd bos en zomereikenbos
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behouden van ecologisch waardevolle bomen en dood hout

droge graslanden

- ecologisch maaibeheer van bermen

halfopen landbouwgebied/poelen

- behoud, aanleg en beheer van kleine landschapselementen (poelen, hagen, knotbomenrijen en houtkanten)

Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

De gemeente
Bonheiden legde
een **natuurvriendelijke
tuin** aan, met

insectenvriendelijke planten, een takkenril, een insectenhotel en een stenen stapelmuur. Met deze tuin wil de gemeente niet alleen de natuur een handje toesteken, inwoners kunnen er ook inspiratie halen om de eigen tuin natuurvriendelijk in te richten.

Kijk op de website van je gemeente welke subsidies er beschikbaar zijn. Zo geeft de gemeente Sint-Katelijne-Waver een **toelage voor het aanleggen en onderhouden van kleine landschapselementen** zoals hagen, houtkanten, bomenrijen, knotbomen en poelen.

Regionaal Landschap Rivierenland plantte in de gemeente Bonheiden **een houtkant en diverse hagen en heggen**. Ze gebruikten daarvoor meer dan 2300 stuks plantgoed!

Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit, Land van Bonheiden, is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter
Luk Lemmens
Ludwig Caluwé
Inga Verhaert
Bruno Peeters
Peter Bellens
Rik Röttger

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandenbussche
Koningin Elisabethlei 22
2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit, Land van Bonheiden, uitgave van de deputatie van de provincie Antwerpen, editie 2015, pagina('s) waarnaar u verwijst.

Eerste druk juni 2015

Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/27

Beeldmateriaal

([b]oven, [m]idden, [o]nder)
Paul Busselen – KULAK (p 12 [b])
Yves Coussement (p 5)
Gemeente Bonheiden (p 16)
Provincie Antwerpen
(p 4, p 13 [o], p 14, p 17)
Provincie Antwerpen – VILDA
– Yves Adams (p 9 [o])
Wim Robberechts & Co (p 9)
Glenn Vermeersch (p 9 [b], p 12 [o])
VILDA - Yves Adams (p 13 [b])

Gewone dwergvleermuis is een provinciale prioritaire soort. Meer info op www.provincieantwerpen.be, zoeken op 'provinciale prioritaire soorten'.

ARCADIS - Wilfried Jansen
of Lorkeers (p 1, p 10)

Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse regio's in de provincie Antwerpen (2013) – Grontmij Belgium NV, in opdracht van Provincie Antwerpen
Retroligweide in Bonheiden (Regionaal Landschap Rivierenland)
Provinciaal Instituut voor Hygiëne (2004): Provinciaal natuurontwikkelingsplan, naar een natuurlijk geheel. Provincie Antwerpen
Kris Boers (Zoogdierenwerkgroep Natuurpunt)

DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID
Departement Leefmilieu

Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be

www.provincieantwerpen.be

